

ТРУДНОЩІ ТА СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ DIFFICULTIES AND WAYS OF TRANSLATING OF ENGLISH PHRASEOLOGISMS

Черней Д.В.,

orcid.org/0000-0003-2331-5710

*магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Бялик В.Д.,

orcid.org/0000-0001-7428-7145

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*

Статтю присвячено дослідженню англомовних фразеологізмів із погляду їх перекладу. У статті визначаються специфічні ознаки цих одиниць, розглядаються труднощі та встановлюються способи їх перекладу українською мовою. Фразеологізми є неподільними одиницями мови, що позначають єдине поняття та мають частково чи повністю перекладне значення. Семантична неподільність, постійність лексичного складу та граматичної будови, відтворюваність є релевантними ознаками цих одиниць. Важливою ознакою фразеологізмів є також образність.

Труднощі перекладу англомовних фразеологізмів зумовлені складністю їх семантичної структури, образним характером, національно-культурною специфікою їх значень. З перекладацького погляду фразеологізми поділяються на еквівалентні та безеквівалентні, значення яких є національно-культурно забарвленими. Переклад першої з означених груп одиниць здійснюється їх повними чи частковими фразеологічними еквівалентами, фразеологічними аналогами. Найкращим способом перекладу фразеологічних одиниць вважається переклад за допомогою повного фразеологічного еквівалента, який повністю збігається за значенням, лексичним складом, граматичною будовою, характером образності у вихідній і цільовій мовах.

Часткові еквіваленти є одиницями мови перекладу, що містять окремі лексичні, граматичні чи лексико-граматичні розходження з відповідними фразеологічними одиницями мови оригіналу. Фразеологічними аналогами є фразеологічні одиниці мови перекладу, які є однаковими за значенням, стилістичною спрямованістю, але відрізняються характером образності від відповідних одиниць мови оригіналу.

Велика кількість англомовних фразеологізмів є безеквівалентними. Переклад таких одиниць здійснюється українською мовою шляхом калькування, що є дослівною передачею складових частин вихідної одиниці їхніми лексичними відповідниками, й опису. Описовий переклад дозволяє максимально коротко та ясно передати загальний зміст англомовних фразеологічних одиниць засобами української мови, проте образне значення цих одиниць за описового перекладу не зберігається.

Ключові слова: англійська мова, еквівалент, труднощі та способи перекладу, фразеологічна одиниця, опис.

The article is devoted to the study of English phraseological units from the point of view of their translation. Peculiar features of these units are viewed in the article, difficulties and ways of their translation are considered in it.

Phraseological units are semantically indivisible language units with partially or fully transferred meanings. Semantic integrity, reproducibility, relative constancy of lexical composition and grammatical structure are considered to be relevant features of phraseological units. Figurativeness of meaning is also considered to be a feature of these language units.

Difficulties of translation of English phraseological units are stipulated by the complexity of their semantic structure, figurativeness, national and cultural specificity of their meanings.

From the point of view of translation all phraseological units are subdivided into those which have equivalents in the target language and those which don't have them, i.e. culture-specific phraseological units. Equivalent is the primary way for translating phraseological units. Equivalents are subdivided into full and partial. Full equivalents that exist in the Ukrainian language coincide with English phraseological units in their meaning and imagery.

Partial equivalents coincide with original phraseological units in meaning, but differ in composition of lexical elements or grammatical structures. English phraseological units are also translated by their analogues existing in the Ukrainian language. Phraseological analogue has the same meanings but differs completely or partially in its imagery.

If equivalents or analogues are not found in the target language, non-phraseological rendering of phraseological units is applied. Thus English phraseology is also rendered into the Ukrainian language by means of phraseological calques (word by word translation) or descriptively. Descriptive translation allows rendering the meaning of a phraseological unit shortly and clearly. In descriptive translation the imagery of the original phraseological unit is lost.

Key words: English language, equivalent, difficulties and ways of translating, phraseological unit, description.

Постановка завдання. Одними з найбільш специфічних і національно самобутніх одиниць будь-якої мови вважаються фразеологізми. Вони відбивають у своєму значенні історію народу, своєрідність

його культури, побуту, традицій, уявлення людини про навколишній світ, виявляючи своєрідність її світобачення. Різноманітні за своєю формою та значенням, стильовим забарвленням та образністю, ці

одиниці становлять великий інтерес для перекладознавства. Метою статті є дослідження англійських фразеологічних одиниць із погляду їх перекладу, а її завданнями у зв'язку з цим є з'ясування труднощів і способів перекладу англійських фразеологізмів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Труднощі перекладу англійських фразеологізмів українською мовою пов'язані не тільки з розбіжностями будови англійської та української мов, але й, насамперед, з особливим статусом фразеологічних одиниць, що переважно належать до семантично неподільних виразів, у яких план змісту не збігається з планом вираження [3, с. 32]. Ознаками цих одиниць є відносна сталість їх складу, семантична цілісність значення, відтворюваність, образний характер (значної кількості фразеологізмів) [1, с. 18].

Безперечно складність під час перекладу викликає національно-культурне забарвлення фразеологізмів, т. зв. ідіотнічний компонент їх значення, у разі відтворення якого може не збігатися лексичний склад, структура, образи вихідних і цільових фразеологічних одиниць.

Це підтверджує переклад англійського прислів'я *A rolling stone gathers no moss*. За його буквального відтворення засобами української мови (*камінь, який котиться, не збирає моху*) значення цієї одиниці не буде зрозумілим українському адресату, оскільки він не знає, що для англійця мох асоціюється з багатством і майном, відсутність якого вважається негативним явищем. Під каменем в означеному прислів'ї розуміється людина, котра мандрує світом, витрачаючи гроші, і котра в розумінні англійців не може бути можливою. Саме тому адекватним перекладом вказаного прислів'я є україномовне прислів'я *Хто вдома не живе, той добра не наживе*. Лексичний склад цього україномовного прислів'я, його структура й образ, закладений у ньому, відрізняються від вихідної англійської одиниці, проте його зміст і значення відтворені адекватно.

Питання взаємозв'язку універсального й ідіотнічного, закріпленого у фразеологічних одиницях, вже не одне десятиліття постає предметом детального аналізу науковців [2–6]. Дослідження фразеологізмів різних мов, їх порівняльний аналіз уможливує з'ясування не тільки ідіотнічних рис тієї чи іншої нації, особливостей її світосприйняття, але й розуміння глибинних, універсальних основ світоглядних позицій і настанов людства, кодифікованих за допомогою архетипів, стереотипів, символів. Глибинні світоглядні настанови отримують відповідно національно-культурну інтерпретацію й об'єктивізацію в кожній із мов.

Так, наприклад, спостереження людини за природою та віра в її магічну силу відобразилися в усній народній творчості, за допомогою якої вже у той період людство почало передавати важливу інформацію про світ та особливості взаємодії з ним. Досвід, накопичений людьми, виявляється нині в існуванні безлічі прислів'їв і приказок різних мов про природу, погоду, пори року, прикмети: *the morning sun never lasts a day; a summer day feeds a year; after rain comes fair weather; it never rains but it pours; oaks may fall when reeds stand the storm; red sky at night shepherds delight, red sky in the morning shepherds warning; time and tide wait for no man; a foul morn may turn to a fair day; весна красна квітами, а осінь – плодами; багатообіцяюча весна, та вирішує не одна вона; сонце, земля і вода – найперші годувальники; не буде води – не буде й трави; Благовіщення без ластівок – холодна весна; коли на Юрія дощ і грім, буде радість людям всім; тріщи не тріщи – минули Водохрещі; зимою деньок, як комарів носок; ластівки низько літають – дощ обіцяють*.

Універсальність фразеологічних фондів різних мов визначається загальнолюдськими особливостями мислення, тенденцією до образної передачі уявлень про світ. Так, наприклад, аналіз фразеологічних одиниць, які характеризують чоловіка та жінку, особливості їх взаємовідносин, ролі у сім'ї, в англійській та українській мовах дозволяє говорити про існування не тільки ідіотнічних, але й універсальних рис їх сприйняття представниками різних націй. Зокрема, як в українській, так і в англійській культурі є фразеологічні одиниці, що вказують на вплив, який може здійснити погана та гарна дружина на чоловіка, та навпаки: *a worthy woman is the crown of her husband; a cheerful wife is the joy of life; a good husband makes a good wife; well-married, a man is winged: ill-matched, he is shackled; добра жінка мужеві вінець, а лиха – кінець; хороша жінка – чоловікові слава, а лиха – зуба; гарну жінку взяти – ні скуки, ні горя на вбачати; не пройде без гріха, у кого жінка лиха; зла жона зведе чоловіка з ума; із доброю жінкою запузатієш, а з лихою ізгорбатієш; як чоловік жінку любить, то й лиха жінка доброю буде, як чоловік жінки не любить, то й добра лихою буде; під добрим куцем трава зеленіє, за хорошим чоловіком жінка молодіє*.

Однаковими постають і погляди на інститут шлюбу, що відображено у фразеологізмах англійської та української мов: *needles and pins, needles and pins, when a man marries, his trouble begins; the most dangerous food is wedding cake; if you would be happy for a week take a wife, if you would*

be happy for a month kill a pig, but if you would be happy all your life plant a garden; яку йому кару дами? – оженить його, то й буде знати; не мав лиха, так оженився; женитись і йти на війну не совітує нікому. Майже одногосно англійські та українські прислів'я попереджають проти поспішного весілля: *marry in a hustle and repent at leisure; хто рано одружиться, той вік не натужиться.*

Труднощі перекладу фразеологізмів пов'язані також із тим фактом, що одна і та сама сполука, один і той самий мовний вираз може бути одночасно і сталим, і вільним. Це можна проілюструвати на прикладі словосполучення *the boy next door*, який може перекладатися українською мовою і як *сусід, хлопець, котрий живе поруч*, і як *звичайний хлопець, хлопець, яких багато*. За відтворення подібних словосполучень перекладач повинен розуміти, чи є вони сталими сполуками, чи ні.

Вибір адекватного способу перекладу фразеологічної одиниці залежить від складності їх семантичної структури, образного характеру, національно-культурної специфіки його значення. Основними способами передачі англійських фразеологізмів засобами української мов є їх *еквівалентний і аналоговий, описовий переклад*, а також *калькування*.

Зрозуміло, що найкращим способом перекладу вихідного фразеологізму і є його передача за допомогою еквівалентної одиниці, якщо подібна існує в цільовій мові. Застосування подібної одиниці забезпечує не тільки повне відтворення змісту, але й передачу образності й експресивності вихідної фразеологічної одиниці. Повні фразеологічні еквіваленти є ідентичними за структурою, лексичним складом, стилістичними характеристиками, значенням та образністю [5, с. 81], зокрема: *in seventh heaven – на сьомому небі*.

Зазначимо, що фразеологічних еквівалентів порівняно невелика кількість. Найчастіше до них належать т. зв. інтернаціональні фразеологічні одиниці. У зв'язку з цим В.Н. Комісаров зазначає, що у разі запозичення різними мовами однієї й тієї самої фразеологічної одиниці її значення в одній із мов може змінитися, внаслідок чого з'являються подібні за формою, але різні за змістом «фальшиві друзі перекладача» [5, с. 82]. Так, наприклад, англійська фразеологічна одиниця *to lead by the nose* та українська *водити за носа* збігаються за формою, але мають різні значення, оскільки англійський фразеологізм означає *повністю підкорити, командувати*, тоді як український – *обманювати*.

Часткові еквіваленти є одиницями мови перекладу, що містять деякі лексичні, граматичні чи лексико-граматичні розходження за наявності одного і того самого значення та стилістичної спрямованості з відповідними фразеологічними одиницями мови оригіналу. За ступенем адекватності перекладу часткові еквіваленти є рівноцінними повним еквівалентам. Часткові еквіваленти, у свою чергу, розподіляються на *часткові лексичні та часткові граматичні еквіваленти*.

Часткові лексичні еквіваленти збігаються за значенням, стилістичною спрямованістю, є близькими образно, але розходяться за своїм лексичним складом, граматичною будовою, наприклад: *as flies to sugar – як мухи на мед, to dance like an elephant – танцювати як ведмідь, he laughs best who laughs last – почав сміхом, а закінчив сльозами*. Частковими лексичними еквівалентами є й еквівалентні фразеологічні одиниці мови перекладу, які є однаковими за значенням, стилістичною спрямованістю, але різними за образністю. Такі одиниці В.Н. Комісаров називає *фразеологічним аналогом* [5, с. 82]. Прикладом використання українського фразеологічного аналога під час перекладу англійського фразеологізму *all fish that comes to his net* є *гарному вору все впору*.

До часткових граматичних еквівалентів належать ті фразеологічні одиниці мови перекладу, які збігаються з відповідними одиницями мови оригіналу за значенням, стилістичним забарвленням та образністю, але відрізняються від них граматичною категорією числа іменників, прикметників, що є складовими частинами цих фразеологічних одиниць, наприклад: *to catch old birds with chaff – провести старого горобця на полові*.

Використання фразеологічного аналога забезпечує такий самий адекватний переклад англійського фразеологізму, як і за наявності повного еквівалента. Але тут також є деякі обмеження. По-перше, на думку В.Н. Комісарова, необхідно зберегти емоційне та стилістичне значення фразеологічної одиниці. По-друге, необхідно врахувати два фактори: стилістичну нерівноцінність і національне забарвлення деяких аналогових фразеологізмів [5, с. 173].

Коли ж у мові перекладу немає ні еквівалента, ні аналога вихідної фразеологічної одиниці, може використовуватися калькування, що є способом її дослівної передачі. Зазначимо, що цей спосіб перекладу фразеологізмів може бути застосований лише в тому разі, якщо його результатом буде вираз, який легко сприймається й адекватно розуміється адресатом. Буквальний переклад не є фразеологічним перекладом, бо в ньому не використовуються

готові фразеологізми, що існують у мові перекладу. Результатом буквального перекладу є творення нового виразу, зрозумілого адресату перекладу, зокрема: *a cid look* – *кислий вираз обличчя*.

Т. зв. фразеологічні кальки доволі часто використовуються перекладачами. Вони дозволяють відтворити образність вихідної одиниці. В.Н. Комісаров відзначає одну суттєву складність, із якою стикається перекладач у разі творення фразеологічної кальки: надання їй форми крилатого виразу [5, с. 175].

Якщо фразеологізм не має в мові перекладу ні еквівалента, ні аналога, а дослівний переклад призводить лише до малозрозумілого буквалізму, перекладач змушений передавати значення подібної одиниці вихідної мови шляхом опису. Недоліком подібного перекладу є неможливість збереження образу оригінального фразеологізму, наприклад: *have butterflies in one's stomach* (букв. «мати метеликів у животі») – *сильно переживати, турбуватися, мати мурашки (від хвилювання)*. З метою адаптування описового перекладу та фразеологічної кальки до норм цільової мови перекладач може застосовувати перекладацькі трансформації.

Висновки. Таким чином, труднощі перекладу англійських фразеологізмів засобами української мови зумовлені не тільки розбіжностями будови англійської та української мов і їх одиниць, але і складністю семантичної структури, образним характером, національно-культурною специфікою значення окремих фразеологічних одиниць. Оптимальним перекладацьким рішенням у разі передачі англійської фразеологічної одиниці вважається пошук еквівалентної української фразеологічної одиниці (повного чи часткового еквівалента, який може бути частковим лексичним чи частковим граматичним аналогом). За відсутності такої одиниці перекладач застосовує калькування й описовий переклад. Для досягнення максимальної адекватності перекладу фразеологічних одиниць необхідно використовувати та комбінувати різні способи та прийоми їх перекладу, а також перекладацькі трансформації. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в детальному аналізі перекладацьких трансформацій, які можуть використовуватися для перекладу англійських фразеологічних одиниць засобами української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків : Вища школа, 1987. 133 с.
2. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва : Русский язык, 2001. 276 с.
3. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, 1996. 381 с.
4. Кунин А.В. О переводе английских фразеологизмов в англо-русском фразеологическом словаре. *Тетради переводчика*. 1964. № 2. С. 52–62.
5. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. Москва : Международные отношения, 1980 с. 165 с.
6. Латышев Л.К. Курс перевода (эквивалентность перевода и способы ее достижения). Москва : Международные отношения, 1981. 247 с.
7. Середина К.Г. Идиоматика в английской речи. Москва : Просвещение, 1964. 50 с.
8. Харкевич Г.І. Українські прислів'я та приказки. Харків : Видавництво «Фоліо», 2011. 204 с.
9. Longman Dictionary of English Idioms / ed. T. Hill. London : Blackwell Publishers, 1979. 654 p.
10. Partridge E. A Dictionary of Cliches. London : Taylor & Francis e-Library, 2005. 549 p.